

TÜRKOLOJİYE HİZMET EDEN KURUMLAR (1908-1932)*

Muhammed Emin YILDIZLI**

Özet

Kânûn-i Esâsinin yürürlüğe girmesi ile Osmanlı sınırları içerisinde artan milliyetçilik hareketleri Türk aydınlarını da etkilemiş, onları da hızlı bir şekilde fikirlerini yaymaya yönlendirmiştir. Türk aydınları yapmayı planladıkları çalışmalarla siyasi ve toplumsal yapıyı etkilemeyi amaçlamışlardır. Bu sebeple çalışmalarını bireysel olarak değil toplu bir şekilde bir kurum çatısı altında yapmanın daha çabuk başarı getireceğini düşünerek dönem içerisinde birçok dernek kurmuşlardır. Türkolojiye hizmet eden Türk kurumlarının incelendiği bu çalışmada kurumların kısa tarihçesi, kuruluş amaçları ve yayın organlarından bahsedilecektir. Kurumlar 1908-1923 (İkinci Meşrutiyetin ilanı ile Cumhuriyetin ilanı arası) ve 1923-1932 (Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kurulan ilk dernekler) olmak üzere iki aşamada, kronolojik sırayla incelenecek, bu kurumların birbirlerine etkileri sonuç bölümünde tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkoloji, Türk Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı, Türk Dil Kurumu

TURKISH INSTITUTIONS THAT SERVE FOR TURKOLOGY

Abstract

When the Ottoman Basic law came into force, nationalist movements that increased in the borders of Ottoman Empire affected Turkish intellectuals and made them spread their ideas. Turkish intellectuals aimed to affect the society with the studies they made. For this reason, they founded some unions because they thought that it would bring more success with the unions instead of acting individually. In this study which is supported by Turkish institutions that serve for Turkology, a brief history of the institutions, their purposes and their media organs will be explained. Information about these institutions will be examined in two stages (1 1908-1923 between the proclamation of constitutional monarchy and the Republic and 2-first unions which were founded with the proclamation of the republic) and these institutions' effects to each other will be discussed in the conclusion.

Key Words: Turkology, Turk Derneği, Turk Yurdu, Turk Ocagi, Turk Dil Kurumu

Giriş

1908 yılında İkinci Meşrutiyetin ilanı ile henüz nefes almaya başlayan Türk milliyetçileri, bu heyecanla birlikte kendilerine çeşitli faaliyet alanları oluşturmaya başlamışlardır. Öncelikle İttihat ve Terakki ile siyaset sahnesinde yer almaya başlayan dönemin Türkçü aydınları Meclis-i Mebusan kurulduktan sonra çalışmalarına daha da hız kazandırmışlardır. Çalışmalarını sadece siyasi değil kültürel ve bilimsel alanda da sürdürmek isteyen milliyetçi aydınlar bu nedenle dönemin imkânlarını da kullanarak çeşitli dernekler kurdular. Milliyetçi Türk aydınları kurulan bu dernekler aracılığıyla halkı bilinçlendirmek, eğitmek, Türk milliyetçiliğini halka daha rahat anlatmak ve daha çok taraftar toplamak amacı gütmeyen yanı sıra kurdukları dernekler sayesinde daha disiplinli ve organize bir şekilde hedeflerine ulaşmayı da amaçlamışlardır. Derneklerin yayın organları incelendiğinde hepsinin ortak hareket noktasının Türkçe olduğu ve Türk dilinin kendi kurallarına uygun olarak yazı dilinde kullanıldığı görülmüştür. Dönemin aydınları, Türkçenin sadeleştirilmesi ile ilgili fikirlerini böylelikle sadece dil tartışmalarında akademik düzeyde bırakmamışlar, halkın eğitimi ve bilgilendirilmesi için günlük yazılarında

* Bu çalışma “Güneş Dil Teorisi Üzerine Yapılan Etimolojik Çalışmalar Üzerine Bir İnceleme” isimli doktora tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör., Nevşehir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
eminyildizli@gmail.com

da dile getirmişlerdir. Dernekler böylelikle Türkçenin sorunları noktasında tespit eden, düzenleyen ve de icracı durumda bulunmuşlardır.

1908-1923 ARASINDA KURULAN DERNEKLER

Türk Derneği: 1908-1912

Osmanlı sınırları içerisinde Türkçülük ve Türkçe ile ilgili çalışmaların tarihi daha gerilere götürülse de 1908 yılına kadar Türk adı altında hiçbir kuruma rastlanılmamıştır. İlk kez 1908 yılında Yusuf Akçura'nın gayretleriyle Türk Derneği¹ çatısı altında birleşen Türkçüler ve Türkçe gönüllüleri 1909 yılında çıkarmaya başladıkları Türk Derneği adlı dergide derneğin ve derginin amacını belirtmişlerdir. Agâh Sırrı Levend bu amacı şu şekilde özetlemiştir:

- A- Osmanlı Türkçesi bütün Osmanlılar arasında konuşulan millî bir dil olacak ve bu, dilleri ayrı ama gönülleri ve duyguları bir olan bütün Osmanlıları aynı kutsal amaç etrafında toplayacaktır.
- B- Bu işi sağlamak için Türkçe öğrenimindeki güçlükler kaldırılacak ve bunun için de Türk dilinin niteliğini meydana koymak üzere bugüne dek geçirdiği değişme dönemleri incelenecektir (Levend 1972: 300).

Ayrıca derneğin yayın organı olan Türk Derneği dergisi; derginin ilk sayısında okuyuculara sunduğu beyannameinde çalışmalarını tamamen Kanun-i Esasî'nin verdiği haklara dayanarak yaptıklarını açıklamıştır. Ayrıca Osmanlı sınırları içerisinde herkesin Osmanlı tebaası olduğundan ve bu tebaayı birleştirici ve bütünleştirici unsurun ise Türkçe olduğundan bahsedilmiştir. Bu sebeple de Türkçe ile ilgili çalışmaların önemi üzerinde durulmuş ve Türkçe kitapların azlığında bahsedilerek bunların çoğaltılması gerektiği vurgulanmıştır. Aydınların yazılarını muhakkak ama muhakkak Türkçe kaleme almaları gerektiği söylenmiştir. Bunların yanında Türk lisanının geçirdiği evrelerin tam anlamıyla tespit edilmesi gerekliliği üzerinde durulmuş ve bunun için Türkçe ile ilgili yazılmış bütün eserlerin toplanması, bir araya getirilmesi ve bu kitaplar üzerinden Türkçenin geçirdiği evreleri incelemenin gerekliliği vurgulanmıştır. Tüm bunlarla birlikte meşhur, kadim Türk eserlerinin yeniden elden geçmesinin de zorunluluk olduğu söylenmiştir.²

Dergi bu tarz önerilerin yanı sıra yayınlamış olduğu makalelerle de Türk diline hizmet etmiştir. Bunların birkaçı şöyle sıralanabilir: Osmanlı Türkçesinde Vurgu, Dilimiz, Sultan Veled'in Türkçe Şiirleri, Âşık Paşa...

¹ Türk Derneği kurucuları için bakınız: Yusuf Ziya Öksüz, (1995), *Türkçenin Sadeleşme Tarihi ve Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara: TDK, s.60-61.

²Türk Derneği beyannameyi için bakınız: Türk Derneği dergisi birinci sayı (1327).

Ayrıca derginin üçüncü sayısında dergi azaları da bir liste hâlinde verilmiştir. Azalardan bir kaçışunlardır: Necip Asım Bey, Ahmed Midhat Bey, Veled Çelebi, Ahmed Hikmet, Celal Bey, Arif Bey,...

Türk Derneği Dergisi 1909'den 1910'ye kadar toplam yedi sayı çıkmıştır.

Dernek belli amaçları ortaya koymuş olsa dahi kurucularının aynı hedefe gönül vermemeleri, kısa süre içerisinde dernekte belli kopuklukların oluşmasına neden olmuştur. Derneğin üyelerinden bazıları Türkçe olmayan kelimelerin dilden atılmasını, atılan kelimelerin yerine de halk dilinden kelimelerin alınmasını, bazıları ise Türkçeleşmiş Türkçedir görüşünü savunurken, bir grup ise dilden atılan yabancı kelimelerin yerine diğer Türk lehçelerinden kelimeler alınması gereğine inanmışlardır. Bu fikir ayrılıkları neticesinde dernek kısa süre içerisinde dağılmıştır (Levend 1972: 302).

Türk Derneği faaliyetlerini kısa sürede kesmiş olsa bile, kurumun çıkardığı ve aynı adı taşıyan Türk Derneği dergisi gerek Türkoloji gerekse –özellikle- Türk dili sahasında kaleme alınan yazıları topluca içinde bulundurmakla Türkolojiye önemli bir hizmette bulunmuştur (Öksüz 1995: 64).

Genç Kalemler: 1910-1912

İstanbul'da Türkçenin sadeleşmesi ve Türklük için faaliyet gösteren çeşitli dernekler kurulurken Selanik'te de Türkçeye sahip çıkan ve onu içinde bulunduğu karışık durumdan çıkarmaya çalışan bir başka hareket filizlendi. Bu hareketle birlikte Türkçenin sadeleştirilmesi ile ilgili çalışmalar belli bir sistematığe oturtulmaya çalışıldı. Bu yazıda Genç Kalemler dergisinin kurumlar içerisine alınma nedeni ise; derginin bir kurum gibi faaliyet göstermiş olması ve yapmış olduğu çalışmalarla Türkçeye büyük hizmetler etmesidir.

Genç Kalemler Hüsn ve Şiir dergisinin bir devamı olarak yayın hayatına başlar. Bu durum derginin birinci cildinin kapak kısmında belirtilmektedir.

Genç Kalemler dergisi Ali Canip Yöntem önderliğinde Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'ın çalışmalarıyla Türkçeye hizmet etmeye başlamıştır. Genç Kalemleri önemli kılan husus “Millî bir edebiyatın oluşması için millî bir dilin şart olduğu gerçeğidir.” ilkesini benimsemiş olmasıdır. Bu düşünceyle harekete geçen Genç Kalemler'in ikinci cilt büyük boy sayısında Yeni Lisan başlıklı bir makale kaleme alınır (Öksüz 1995: 88). Bu makalenin yazılmasındaki amaç; Türkçeyi sadeleştirmek için gereken yolları göstermektir. Bunun için belli bir program gerekiyordu ve programı İstanbul Türkçesini esas alarak Türkçeleşmiş Türkçedir sloganıyla ortaya koydular.³

Genç Kalemler, İstanbul ağzını esas alan bir yazı dili oluşturarak konuşma dili ile yazı dilini yaklaştırmaya çalıştı. Bunun için Türkçe, kesinlikle yabancı dillerin kurallarından (tamlamalarından, edatlarından, cümle unsurlarından vb.) kurtarılmalıydı. Türkçeye yerleşmiş

³ Yeni Lisan programı için bakınız: Yusuf Ziya ÖKSÜZ; Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi, 1995, Ankara: TDK; A. Sırrı LEVEND; Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, 1972, Ankara: TDK; İsmail PARLATIR - Nurullah ÇETİN; Genç Kalemler Dergisi; 1999; ANKARA: TDK.

halkın anlayabildiği ve günlük dilde kullandığı kelimeler Türkçeleşmiş kabul edilmeli ve Türkçeden atılmamalıydı. Tasfiyecilerin düşündüğü gibi Türk lehçelerine de gidilmemeliydi. Bunun Türkçe için içinden çıkılmaz bir yol açacağı düşünülmekteydi. Kullanılan dilin Osmanlıca değil Türkçe olduğu vurgulanmaktaydı.

Bunların yanında imla ve alfabe ile ilgili görüşler de Genç Kalemler'deki makalelerde dile getirilmiştir.

Türk Yurdu Derneği: 1911- 1912

1911 yılında Mehmet Emin Yurdakul tarafından kurulan dernek, aynı yıl içerisinde dernekle aynı adı taşıyan Türk Yurdu dergisini çıkarmaya başladı. Dönemin birçok Türkçü aydınına da bünyesinde bulunduran dernek, faaliyetlerini çok uzun bir süre sürdüremese de derneğin yayın organı olan Türk Yurdu dergisi daha sonra Türk Ocaklarının yayın organı olarak yayın hayatına devam etmiştir.

İlk sayısı 24 Teşrin-i Sani 1327 tarihinde çıkan dergi bu sayıda amaçlarını şu şekilde özetlemiştir: “Türklüğe hizmet etmek, Türklere fayda dokundurmak istiyoruz. Maksudumuz işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi mecmuamızın münderecatı göstereceğinden mesleğimizin teşrihini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun.”⁴ Dernek dergi vasıtası ile ulaşmak istediği amaçlarını bu şekilde anlatırken yazar kadrosunda da dönemin meşhur aydınlarına rastlamaktaydı. Bu aydınlar arasında; Halide Edip, Ahmed Midhat, Ahmed Hikmet, Celal Sahir, Mehmed Emin, Rıza Tevfik gibi isimler vardı.⁵

Derginin Ağustos 1917 tarihli 13. Cilt 142. sayısı Türk Ocakları bünyesinde Celal Sahir beyin müdürlüğünde yayın hayatına devam eder. Dergi belli dönemlerde yayın hayatına ara verse de günümüzde yayımlanmaya devam etmektedir.

Türk Ocağı 1911- ?

1911 yılında devrin içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve sosyal durumdan rahatsız olan bir grup tıp öğrencisinin gayretleri ve dönemin milliyetçi aydınlarına yapmış oldukları çağrıyla tohumları atılan ve Mart 1912'de resmen kurulan Türk Ocakları, günümüzde de faaliyetlerini devam ettirmektedir. Dönemin şartları düşünüldüğünde halka millî bir benlik kazandırma gayesi güden bu kurumlar doğal olarak dil ve tarih çalışmalarına da yöneldiler. Bu uyanışın, halka doğru anlatılması için de halkın anlayacağı bir dil gerekiyordu; bu sebeple Türk Ocakları bünyesinde dönemin birçok dilcisini de görmemiz mümkündür. Türk Ocağı'nın kuruluş amacı; millî eğitimi geliştirmek, İslamiyet'in en önde gelen milleti olan Türklerin ekonomik ve toplumsal seviyelerini yükseltmek, Türk ırkı ve Türk dilinin ıslahı için çalışmak idi (Kushner 2009: 188).

Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile birlikte dernek faaliyetlerini daha da hızlandırmış ve hemen hemen her kasabada şubelerini açarak dönem şartlarında 300 şubeye ulaşmıştır. Kuruluşunda hiçbir siyasi emele hizmet etmeyeceğini beyan eden Türk Ocakları ortaya çıkan

⁴ Türk Yurdu Dergisi, 1.Cilt 1327.

⁵ Dergide Türk Dili ile ilgili bilgilerin yanı sıra Türk Dilinin Sadeleştirilmesi ile ilgili makalelere de rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra Gökalp'ın Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak Mefkûresi isimli makalesi de bu dergide yayımlanmıştır.

şartlar sebebiyle siyasetle iç içe olmak durumunda kalmıştır. Bu durum Cumhuriyetin kuruluşu da dâhil olmak üzere 1931 yılına kadar Ocak lehine olmuştur. Fakat dönem içerisindeki siyasi hadiseler ve üzerinde düşünülmesi gereken dönem içi olaylar Ocakların kapatılmasına ve tüm mal varlıklarının Cumhuriyet Halk Fırkasına devrine sebep olmuştur.⁶

Türk Derneği'nin yayınladığı Türk Yurdu, Türk Ocaklarının yayın organı olarak da kullanılmıştır. Türk Yurdu derneğinin kurucularının ve üyelerinin hemen hepsi Türk Ocağının faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Türk Yurdu dergisi kesintilere rağmen 1911'den günümüze kadar yayın hayatını devam ettirmektedir.

Türk Bilgi Derneği: 1913- 1914

Akademik düşünceye hizmet etmesi düşünülen dernek, dönemin önde gelen Türkçülerinden Yusuf Akçura'nın da içinde bulunduğu bir grup tarafından kurulmuştur. Dernekte iki başkanlık düşünülmüş ve idare reisliğine Celal Sahir Bey, İlmi reisliğe ise Emrah efendi getirilmiştir.⁷ Dernek akademik planda çalışmalar yapmak istediğinden idare heyeti ve belli şubeler üzerinden teşkilatlandırılmıştır. Bu şubeler; Türkiyat, İslamiyat, Hayatiyat, Felsefe ve İctimaiyat, Riyaziyat şubeleridir. Dernek 1913-1914 yılları arasında Bilgi Mecmuası'nı çıkarmıştır. Derginin müdürü Celal Sahir Bey'dir. Dernek kuruluş amacında; memlekette ilmî bir inkılâbın gerekliliğinden bahsetmekle birlikte devletin içinde bulunduğu durumdan dolayı bunun şu an olamayacağını ama ilerleyen zamanlarda bunun kaçınılmaz olduğunu söyleyerek; şimdilik belirli şubeler açarak bu açığın kapatılması gerektiğinden bahseder. Bu gereklilikten hareketle de kurulan her şube için belli kişiler görevlendirilmiştir.⁸ Derginin sayıları incelendiğinde bu şubeler dâhilinde dergide yazılar bulunduğu tespit edilmiştir.

1923-1932 ARASINDA KURULAN KURUMLAR

1923 yılına kadar eğitim, öğretim veya toplumsal yöneliş gerektiren konularla ilgili çalışmalar dönemin aydınları tarafından şahsi gayret ve destekle ortaya çıkan dernekler aracılığıyla yapılırken 1923'ten sonra durum değişmeye başlamış ve devlet bu konularda ciddi atılımlar yapmıştır. Konuyu 1923- 1932 şeklinde bir sınıflandırmayla ele almamızın sebebi ise yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin bu tarz çalışmaları tek elden ve düzenli bir şekilde yapma isteğindedir.

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü 1924-

Enstitü, Cumhuriyet döneminin bakanlar kurulu kararı ile kurulan ilk enstitüsüdür. Bizzat Atatürk tarafından enstitünün kurulma kararı alınmış ve bu görev Fuad Köprülü'ye verilmiştir. Enstitü 1924 yılında Darülfünun Edebiyat Şubesine bağlı olarak kurulmuştur.

⁶ Türk Ocaklarının kapatılışı ve mal varlığının Halk Evlerine devri ile ilgili bilgi için bakınız: <file:///C:/Users/neu/Downloads/277-541-1-SM.pdf>

⁷ Bilgi Mecmuası, 1. Cilt 1330.

⁸ İdare Heyeti: Akçuraoğlu Yusuf, Şakir, Selanikli Doktor Rıfât, Mühendis Salim, Ziya, Köprülüzade Mehmed Fuad, Doktor Nazım, Haşım Bey. Türkiyat Şubesi: Akçuraoğlu Yusuf, Ahmed Cevdet, Ahmed Refik, Hüseyinzade Ali, Ziya, Bursalı Tahir, Arif, Fuad Raif, Köprülüzade Mehmed Fuad, Necip Asım. İslamiyat: Ebu'l- Ula, Halim Sabit, Halil Niğmet, Rıza Tevfik, Ziya, ... Hayatiyat: Doktor Asaf Derviş ,Orhan, Bahaeddin Şakir, Tevfik, Salim,... Felsefe ve İctimaiyat: Akçuraoğlu Yusuf, İsmail Hakkı, Emrah, ... Riyaziyat: Burhaneddin, Tahsin, Cevad Tahsin, Salim, Salih Zeki, ...

Enstitünün bu şekilde doğrudan devlet tarafından kurulması Cumhuriyet'in dile, tarihe ve sanata verdiği önemi göstermesi bakımından önemlidir. Enstitüde özellikle Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Tarihi ve Türk Sanatı anabilim dallarının bulunması da bu tezi desteklemektedir.

Enstitünün kuruluş amaçları arasında yukarıda bahsedildiği üzere dil, tarih ve sanat açısından Türk kültürünü bütün yönleriyle incelemek bulunmaktadır.

Türkiyat Enstitüsü'nün yayın organı Türkiyat Mecmuası'dır. 1925 yılında yayımlanmaya başlayan Türkiyat Mecmuası'nın ilk iki sayısı Arap harfleriyle yayımlanmıştır. Dergi ilk sayısından itibaren tamamen bilimsel yayımlardan oluşan yazılar yayımlamıştır. Dergide Abdulkadir İnan, Vasiliy Vladimiroviç Barthold, Ali Canip Yöntem, Mehmet Fuad Köprülü, Necip Asım gibi bilim insanlarının makalelerinin yanında Türkiyat Haberleri başlığı altında özel bir bölüm de bulunmaktadır.⁹

Türkiyat Mecmuası düzenli bir şekilde yayınlanamamış olsa da şu an itibariyle senede iki defa bahar ve güz olmak üzere hakemli bir dergi olarak yayın hayatına devam etmektedir.

Türk Tarih Kurumu 1931-

1931 yılında bizzat Atatürk tarafından kurulması emredilen Türk Tarihi Tedkik Cemiyeti; Türklerin tarihteki yerlerini, rollerini ve önemlerini ortaya çıkarmak amacıyla kurulmuştur. Türk Tarih Kurumu, Belleten adlı dergi ile 1937 yılında yayın hayatına girmiştir. Dergi hâlen Belleten adı ile uluslararası hakemli bir dergi olarak yılda üç sayı basılmaktadır. Ayrıca 1964 yılında yayın hayatına başlayan Belgeler adlı dergi de Türk arşivindeki belgeleri açıklamalı olarak yayımlamaktadır.¹⁰

Türk Dil Kurumu 1932-

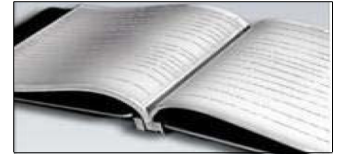
1932 yılında Atatürk tarafından Türk dilinin araştırılması için kurulmuş olan Türk Dil Kurumu ilk adıyla Türk Dili Tetkik Cemiyetidir. Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin adı 1936'da Türk Dil Kurumu olarak değiştirilmiştir. Kuruluş amacı Türkçe üzerinde araştırmalar yapmak ve Türk dilinin sorunları üzerinde çalışmaktır.

Dil kurumunun başkanlığını 1951 yılına kadar Milli Eğitim Bakanı yürütürken, 1952'den sonra bu durum değişmiş, kurumun hükümetle doğrudan ilişkisi dolaylı hâle getirilmiştir. 1982'de de Kurum, Türk Tarih Kurumuyla birlikte, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu çatısı altında birleştirilmiştir.

Dil Kurumu çalışmalarını sürdürürken, erken dönem Cumhuriyet dil politikalarını sistematik bir şekilde yürütmek amacıyla tarama ve derleme sözlükleri oluşturmuştur. Bu çalışmalar Türkçenin sadeleştirilme çalışmalarında büyük ölçüde önem arz etmektedir.

⁹ Türkiyat Mecmuası 1. Cilt 1925 / 2. Cilt 1926

¹⁰ <http://www.ttk.gov.tr/>

Sözlük çalışmalarının yanında birçok değerli kaynağının basımıyla da ilgilenen Türk Dil Kurumu, gramer, dilbilim, terim çalışmaları ve ağız araştırmalarıyla da Türk diline büyük hizmetler yapmıştır

Sadece yayınladığı kitaplarla değil, dergilerle de Türk diline hizmet eden kurumun süreli yayınları; Türk Dili, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten'dir.

1951 yılında yayımlanmaya başlayan Türk Dili dergisi aylık popüler bir dergi olarak hikâye, şiir vb. konulardaki eserlere daha çok yer vermeyi politika haline getirmiştir.

Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Türk toplulukları hakkında dil ve edebiyat araştırmaları yapan bir dergidir ve altı ayda bir yayımlanmaktadır. Dergi ilk sayısını 1996 yılında yapmıştır.

Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten ise tamamen bilimsel bir dergi olup yayın hayatına 1953 yılında başlamıştır ve senede bir defa yayımlanmaktadır.¹¹

Halk Evleri 1932- 1951

Halkı öğretimden sonra eğitmek, kültürel ve bilimsel yönden gelişmiş bir kitle hâline getirmek amacıyla 1932 yılında Cumhuriyet Halk Fırkasının kültür kolu olarak çalışmaya başlayan Halkevleri, 1933 yılında ismini bizzat Atatürk'ün vermiş olduğu Ülkü dergisi ile yayın hayatına da atılır.

Türk Ocaklarının aksine maddi kaynaklarını tamamen Cumhuriyet Halk Fırkasından alan Halkevlerinin açılış sürecinde Türk Ocaklarının idealist bakış açısı eleştirilmiştir. Halkevlerinin Türkiye'ye ve Türklüğe bakışı tamamen Anadolu sahası içerisinde ele alınmıştır.

Halkevlerine neden ihtiyaç duyulduğu da Ün dergisinde çıkan bir yazıda şu şekilde dile getirilmiştir: “Sadece bir kültür organı olarak doğan Türk Ocakları, Balkan hezimetini sonunda Birinci Dünya Harbi içinde ve Milli Mücadele yıllarında tamamen siyasi bir hüviyet almıştı. Ancak memleket yabancı istiladan kurtulup politika yalnız bir parti işi olunca Ocakların bu hüviyetinin muhafazası güçleşmişti. Böylece kültür işini dünü ile bugünü ve yarını ile tamamen politika dışında tutacak bir teşekküle ihtiyaç vardı. İşte Halkevleri bu ihtiyaçtan doğmuştur” (Arıkan 1999: 267).

1933-1941 yılları arasında yayımlanan Ülkü dergisi toplam 102 sayı çıkmıştır ve bu sayılarda 67 dil yazısı vardır (Ölmez 1996: 143)¹². Halk Evlerinin yayımladığı tespit edilebilen farklı dergi sayısı 49'dur (Orhan 2001: 9).

Halk Evlerinin Türk kültürü ve dilinin gelişimi ve korunması için yapmış olduğu çalışmalar, yeni bir devlet kurulurken, yeni bir eğitim anlayışının da onun yanında doğduğunun kanıtını oluşturuyor. Bu amaçla da özellikle Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin halkı eğitmek amacıyla daha çok piyes ve tiyatrodan yararlandığı gözden kaçmamaktadır.

¹¹ <http://tdk.gov.tr/>

¹² Ölmez, Kebikeç dergisinde çıkan makalede bu dil yazılarından ve içeriğinden bahsetmektedir. M. Ölmez'in bu makalesine atıfta bulun lütfen.

Halkevleri tüm bu çalışmalarının yanında; hayvancılık, tarım, sanat tarihi, çocuk terbiyesi, tarihî medeniyetler, bağcılık, insan ve hayvan sağlığı, güzel sanatlar, arkeoloji ve hukuk gibi toplumun diğer ihtiyaçlarına da çözüm arayışı içerisine girmiş ve bu doğrultuda da eserler hazırlatmıştır.

Sonuç

Türkolojiye hizmet eden kurumlar İkinci Meşrutiyetin ilanı ile kurulmaya başlanmış ve faaliyet alanlarını genişletmeye gayret göstermişlerdir. Bu kurumlar ayrıca hem toplumsal olaylara hem de dil ve kültürle ilgili sorunlara ilgi gösteren, sorunlar karşısında çözüm arayan, gerektiğinde bu konularda toplumu yönlendirme kabiliyetinde olan kurumlar olarak tarihe geçmişlerdir.

Cumhuriyet öncesi kurulan kurumlar incelendiğinde hemen her kurumda üye olanların aynı kişiler olduğu görülecektir. Bu durum şunu göstermektedir: Toplumun bilinçlenme sürecinde aktif rol oynayan aydın sayısı çok azdır ve kurulacak olan her kurumda çeşitli ilişkiler vasıtası ile de olsa bu aydınlar rol almak zorundadırlar. Aslında kurumlarda bir nevi devamlılık sağlayan bu durum, uzun vadede hem toplumda hem de devlette ortak bir aklın ve hareket şuurunun oluşmasına zemin hazırlamış ve yardımcı olmuştur. Ayrıca bu aydınların birçoğunun Türk milliyetçisi olması, Cumhuriyetin kuruluş aşamasında devlet ideolojisinin oluşmasında ve şekillenmesinde önemli derecede etkili olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ile devrimler, bu aydınların daha önceki çalışmalarıyla halka daha kolay anlatılabilmiş ve uygulanabilmiştir. Bu çalışmalar, Türkoloji açısından da çeşitli sıkıntıların daha kolay aşılmasını (Türkçenin sadeleştirilmesi, tarihî metinlerin elden geçme süreci, gramer çalışmaları, imla ve alfabe sorunu, eserlerin basımı ile ilgili sorunlar vb.) ve hızlı çözüm yollarının bulunmasını sağlamıştır. Cumhuriyet öncesi dönem basını incelendiğinde görülecektir ki Türkoloji ile ilgili yukarıda bahsedilen sorunlar ve benzerleri çeşitli gazetelerde ve dergilerde tartışılmış; üzerlerinde çoğunluğun ittifak sağladığı çözümler hayata geçirilme aşamasına getirilmiştir.

Türk Ocağının açılmasıyla birlikte yukarıda bahsedilen tüm süreçler halka daha rahat anlatılabilmiştir. Ocakla birlikte bahsedilen çalışmalar sadece yayın organlarında sınırlı kalmamıştır. Ocak, halkı hem eğitmek hem de örgütleyip ortak bir millet şuuru oluşturmak amacıyla sahaya inmiş; dönemin şartlarında yaklaşık 300 şube açarak da bu hedefe ulaşmayı amaçlamışlardır. Cumhuriyetin ilanından sonra Ocağın faaliyet alanları daha da genişletilmiş, fakat Türk Ocakları belli bir süre sonra siyasi gerekçelerle kapatılmış, tüm mal varlığıyla beraber Halk Evlerine devredilmiştir. Bu devir süreci ile de Halk Evleri resmî ideolojinin temsilcisi olarak belli bir süre daha faaliyetlerini devam ettirerek hem kültürel açıdan hem de eğitim faaliyetleri açısından birçok çalışma yapmıştır.

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte bilimsel faaliyetleri daha sistematik, daha akademik bir şekilde yapmak ve bu doğrultuda yeni çalışmalar (kitap, dergi, konferans, sempozyum) hazırlayarak halkı bu bilgilerle bilinçlendirmek için bizzat devlet tarafından ve Atatürk'ün emriyle birçok kurum da kurulmuştur. Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, İstanbul Türkiyat, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi vb. kuruluşlar kendilerinden önce yapılan çalışmaları daha sistematik bir hâlde tasnif etmiş, geliştirmiş ve yeni çalışmalara imza atmışlardır.

Tüm bu açılardan 1908- 1932 arası Türkolojiye hizmet eden kurumlar incelendiğinde bireysel veya birkaç kişilik oluşumla çalışmaya başlayan dernekler, zaman içerisinde göstermiş oldukları başarılar ile yeni kurulan devlette karşılık bulmuştur. Bu karşılık doğrudan olmasa da

yapmış oldukları çalışmalarla öncülük etme noktasında olmuştur. Cumhuriyet bu tecrübeyi modern kurumlara taşıyabilmiş ve bu kurumlar da Cumhuriyetle birlikte kurumsal imajlarını oluşturmuşlardır.

Kaynakça:

Arıkan, Mustafa ve Deniz, Ahmet (2004). “*Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlakinin Taşfiyesi*”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 402, Konya.

Kushner, David (2009). *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, İstanbul: Kesit.

Levend, A. Sırrı (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara: TDK.

Öksüz, Yusuf Ziya (1995). *Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi*, Ankara: TDK.

Ölmez, Mehmet (1996). “*Ülkü ve Dil Yazıları*”, Kebikeç, S. 143, Ankara .

Özacun, Orhan (2001). *CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası*, Ankara: Kitap Matbaacılık.

Parlatır, İsmail ve Çetin, Nurullah (1999). *Genç Kalemler Dergisi*, Ankara: TDK.